

РОЗВИТОК МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Провідною метою модернізації вищої освіти в Україні є досягнення принципово нового рівня якості підготовки викладачів вищої школи. Введення інституту магістратури загостило цю проблему, оскільки, розуміння того, що нинішні магістранти – майбутні викладачі вищих навчальних закладів, спонукає до пошуків найбільш ефективних і адекватних сучасним вимогам концепцій їх підготовки. В умовах компетентнісного підходу до фахівців з вищою освітою поняття «якість освіти» набуває нового звучання і охоплює не тільки знання, уміння й навички, а й особистісні утворення майбутнього педагога, які забезпечують йому успіх у подальшій професійній діяльності. Зростає актуальність проблем, пов'язаних з розробкою, вивченням і використанням методів впливу, спрямованих на формування особистості майбутнього викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури. Останнє, у свою чергу, піднімає низку проблем, пов'язаних з можливостями і умовами, які сприяють цілеспрямованому формуванню мотиваційної сфери майбутніх педагогів.

Проблема загострюється кризовими явищами та протиріччями у сучасній вищій освіті. Так, з одного боку, у світлі нової освітньої парадигми у вищій школі наявні прогресивні зрушення за вектором гуманістичного, особистісно-орієнтованого підходу. Проте, з іншого боку, досі є наявною науково-методична база, що має характер «авторитарної педагогіки» - відголоска колишньої «радянської культури». У такому форматі освітня система орієнтована на стереотипи лінійного, стабільного розвитку. Нелінійні соціальні системи, утому числі і освітні, з усією різноманітністю зовнішніх впливів та внутрішніх протиріч і досі сприймаються передбачуваними, лінійними та однозначними.

Розвивати у таких умовах особистісні та професійно значущі якості майбутніх викладачів вищої школи, такі як самодостатність, активність, креативність, ініціативність, самостійність та прагнення до самовдосконалення є непростю задачею. Ще складніше – розвивати мотиваційну сферу майбутнього педагога, адже, в яких би умовах і чому не навчався студент, він характеризується індивідуальною здатністю до активного та самостійного окреслення мети діяльності, вибору шляхів, способів і засобів її реалізації, він сам організовує, регулює й контролює її виконання, адже людина за своєю природою є самоорганізуючою системою. Так, на думку Л.С.Виготського «переорієнтація сучасної психолого-педагогічної науки на особистість і її розвиток, відродження гуманістичних традицій є основними завданнями, які стають перед освітньою системою. Їхнє вирішення потребує переосмислення методологічної бази, розробки гуманістичної філософії освіти, оскільки, якщо наука стикається з проблемою, яку не можна вирішити, вона звертається до філософії і практики» [2, с.300]. У зазначеній площині сучасний вищий навчальний заклад перетворюється в конструктора способу життя, в структуру, яка не тільки дає особистості навички для постійної адаптації, але й забезпечує яскраву позитивну мотивацію до неперервної освіти, що виступає ефективним механізмом професійного зростання майбутнього фахівця [10, с.2].

Філософський аналіз соціокультурної ситуації в суспільстві, зрушення наукових парадигм та методологічних орієнтирів свідчать про необхідність постановки в центр освітнього процесу конкретної особистості з її потребами в саморозвитку, самовдосконаленні та самореалізації. Нині «необхідно проводити випереджальне навчання життя в нелінійному світі, у якому

часові масштаби ілюзорні, людина мешкає в динамічному хаосі, емпірично, на власних помилках і досвіді. Освіта має нести нову функцію підготовки людини для життя в епоху криз та спиратися на ідеї цілісності. Для вироблення стратегії поведінки в хаосі необхідні нові стратегії освіти, освітні траєкторії, зміст і методи організації навчального процесу [5, с.36]. Останнє спонукає до переосмислення підготовки педагогічних кадрів вищої школи в умовах магістратури на основі оптимального поєднання акмеологічного та синергетичного підходів у цілісному процесі оволодіння магістрантами системою нормативних знань і умінь, розвитку професійно значущих якостей, формування на ціннісній основі мотивації до педагогічної діяльності. Отже, на нашу думку, теоретико-методологічним підґрунтям формування мотиваційної сфери майбутнього викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури має стати акмесинергетичний підхід. Адже сутністю цього підходу є розвиток та утвердження нового погляду на навчання та виховання, утвердження особистісного підходу та всебічний, гармонійний саморозвиток та самовдосконалення усіх суб'єктів навчально-виховного процесу у вищій школі.

Метою статті є аналіз та узагальнення акмесинергетичного підходу до формування мотиваційної сфери майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури.

Проблеми мотивації особистості, чинники, які на неї впливають, її динаміка та різноманітність досліджувалися у працях багатьох науковців у галузі соціології, психології та соціальної психології, зокрема, М. Вебера, Е.Дюркгейма, Дж. Келлі, А. Маслоу, К. Роджерса, Х. Хекхаузена та ін. Наукові розвідки засвідчують, що у сучасній психології виокреслилися такі основні напрямки дослідження мотивації людської діяльності, як-от : теоретично-інстинктивний, теоретично-особистісний (лінії психології особистості, когнітивної психології та психології мотивації), а також теоретично-асоціативний напрямок (лінії психології

уміння і психології активації) [15].

Дослідженню різних аспектів мотивації випускників середніх шкіл і студентів вищих навчальних закладів присвячені праці таких відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, як от В. А. Арбеніна, В. С. Бакірова, Л. І. Божович, А. Г. Здравомислова, П. Г. Лузана, В. І. Ковальова, А. К. Маркової, Ю. М. Орлова, М. М. Руткевича, К.К. Платонова, Є. А. Подольської, О.О. Якуба та ін.

Зупинимось на сутності поняття «мотивація». На думку Л. І. Божович, суть мотивації зводиться до сукупності мотивів, які визначають певну діяльність [1]. Близьким до цього є визначення мотивації К. К. Платоновим, як сукупності стійких мотивів, що визначають спрямованість особистості, її ціннісну орієнтацію та діяльність [8]. А.К.Маркова вважає мотивацію багатовимірним утворенням і включає в себе такі багатовимірні компоненти, як окремі мотиви, потреби, цілі і наміри, ідеали і ціннісні орієнтації, емоції і афекти [7].

Розглядаючи проблему мотиваційної сфери особистості, варто підкреслити тісний взаємозв'язок дефініцій «мотивація», «мотив», «потреба», «мета», «спонукання». Більшість науковців у поняття «мотивація» включають сукупність усвідомлених спонукань особистості, які містять потреби, мотиви і цілі. Так, зокрема Н.А. Побірченко вважає мотивацію процесом, який складає і супроводжує сукупність спонукань (мотивів) та діє у всіх освітніх сферах. Обумовлюючи поведінку і діяльність людини в освіті, мотивація впливає на пізнавальне ставлення до навчального процесу та освітніх результатів. Таким чином, вважає науковець мотивація виконує пріоритетну функцію в інтегруванні пізнання освіти.[9 , с. 37]. А.О.Поляков розглядає мотивацію студентів як сукупність їхніх стійких мотивів і спонукань, що визначають зміст і спрямованість динамічного, неперервного й гуманістично спрямованого процесу зростання внутрішньої потреби в особистісному перетворенні, здатність до актуалізації внутрішнього потенціалу й усвідомленого вибору індивідуальної

професійно – особистісної стратегії й освітнього шляху впродовж життя, результатом чого є вищий рівень сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця [10, с. 7].

Зауважимо, що ідеали та ціннісні орієнтири не входять до мотиваційної сфери, а визначають у цілому спрямованість особистості. Вчені розглядають мотиви у тісному зв'язку із змістом діяльності. Так мотиви професійної підготовки тісно пов'язані з мотивами вибору професії, а відтак з наступною професійною діяльністю. Очевидно, зазначає В. М. Манько, що для ефективності професійного навчання повинна формуватися мотиваційна сфера, адекватна змісту професійної підготовки і тим соціальним умовам, у яких вона протікає. І чим не адекватніша цим умовам і стійкіша початкова структура мотиваційної сфери, тим більша ймовірність відмови від професійної підготовки [6, с.167].

Не вдаючись до обґрунтування психологічних аспектів формування мотивації особистості, зосередимо увагу на особливостях формування мотиваційної сфери майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури.

Період навчання в магістратурі є важливим періодом для формування ціннісних орієнтацій як стійких властивостей особистості, які сприяють становленню світогляду, відношенню до навколишньої дійсності. Саме у цей період людина вступає у пору соціальної зрілості, відбувається становлення її самосвідомості, як особистості так і професіонала.

Так опитування випускників магістратури одного з класичних університетів показало, що 86,7% з них вважають магістратуру важливою кар'єрною сходинкою в сучасних соціально-економічних відносинах. Втім, свою майбутню кар'єру пов'язують з педагогічною діяльністю у вищих навчальних закладах лише 12,3% магістрів [4, с.34-35].

Наведений факт засвідчує, що більшість студентів магістратури не налаштовані на викладацьку діяльність. Причин цьому декілька : низький соціальний статус педагога в українській спільноті, порівняно

мала заробітна плата, низький авторитет викладача вищого навчального закладу в очах студентів, недооцінка магістрантами власних педагогічних здібностей та недостатня профорієнтаційна робота в період магістерської підготовки. Окрім того, в умовах економічної кризи, на яку накладається ще й складна демографічна ситуація (кількість студентів у вищих навчальних закладах України значно зменшується), у багатьох ВНЗ відбуваються значні скорочення науково-педагогічних кадрів, зростає конкуренція між самими викладачами, що також відлякує випускників магістратури від викладацької діяльності.

У зазначених умовах зростає роль мотиваційного фактора у виборі педагогічної професії серед студентської молоді. У навчально-виховному процесі підготовки магістрів відбувається розвиток і трансформація мотивації до педагогічної діяльності. При формуванні мотиваційної сфери магістранта проблема полягає у вирішенні суперечності між вихідним рівнем мотивації і рівнем, необхідним для здійснення подальшої педагогічної діяльності майбутнім викладачем. У цій суперечності полягає рушійна сила процесу формування мотивації магістрантів до педагогічної діяльності, що обумовлює стимулювання розвитку мотиваційної сфери майбутнього педагога. З позицій акмесинергетичного підходу стимулювання мотиваційної сфери магістранта, на нашу думку, – це процес створення умов для стійких переконань студента до педагогічної діяльності, спрямований на розв'язання вище наведеної суперечності. У результаті цього мотивація стає особисто значимою для магістранта, що у свою чергу сприяє якості та ефективності навчально-виховного процесу.

Спробуємо прослідкувати морфогенез цього процесу та вкажемо на педагогічні умови, які йому сприяють.

Зауважимо, що з акмесинергетичних позицій підготовка педагогічних кадрів має здійснюватися на засадах «відкритої системи», яка детермінує формування професійних знань на базі сучасних надбань педагогічної науки та глибоких націо-

нальних традицій у царині педагогіки. У цьому аспекті має відбуватися інтеграція цільового, змістовного і процесуального-діяльнісного компонентів педагогічної освіти в контексті максимального розвитку в майбутнього педагога здатності до самопізнання, умотивованої рефлексивної самореалізації і безперервного руху до вершин «акме» в сучасному динамічному соціально-культурному середовищі.

Як відомо, положення акмесинергетичного підходу, на відміну від класичної педагогіки, дозволяють по-іншому поглянути на сутність професійного становлення майбутнього викладача вищої школи. Професійний та особистісний розвиток педагога неможливо наперед запрограмувати та вважати планомірно-поступовим, лінійним, безконфліктним процесом. Він обов'язково супроводжується кризами, що зумовлюють перебудову професійного світу педагога, його ціннісних орієнтацій, у тому числі і мотиваційної сфери.

Формування мотивації майбутнього педагога може йти від менш диференційованих мотиваційних процесів до все більшої їхньої диференціації, від динамічного і нестійкого стану – до все більш стійкого. Зауважимо, що вказане відбувається у процесі навчально-професійної діяльності магістрантів, коли спочатку формуються безперервно-процесуальні моменти мотивації: мотиваційні елементарні утворення, процеси і стани, які в подальшому переходять у відносно стійкі властивості особистості [3, 11]. Отже, можна стверджувати, що формування мотиваційної сфери магістранта є складною, мінливою системою, яка внаслідок навчально-професійної діяльності зазнає еволюції і в результаті самоорганізації особистості набуває стійкого характеру.

Оскільки формування мотиваційної сфери магістранта закладається під час навчання, то варто, у першу чергу, вдосконалити навчально-виховний процес у магістратурі. Навчаючись за магістерською програмою, студент посеред інших можливостей майбутнього працевлаштування за фахом свідомо і цілеспрямовано ідентифікує себе з професією викладача

вищого навчального закладу. Втім, значна частина магістрантів у процесі навчання виявляється не готовою до викладацької діяльності, наприклад, під час проходження асистентської практики. Ситуацію можна відкоригувати, використавши належним чином потенціал магістратури. На думку Н. Дем'яненко магістратура як рівень досить відкритий для всіх здатних її освоювати більш м'яко, природно регулює доступ і зарахування студентів (функція раціональної селективності). На етапі магістратури максимальною мірою досягається єдність академічних і ринкових характеристик вищої освіти, її відданість класичним цінностям і відкритість динамічним змінам (функція єдності, наступності й розвитку). Магістерський рівень дозволяє здійснити відтворення високоінтелектуальних науково-дослідницьких кадрів і еліту професіоналів із високою міждисциплінарною культурою (відновлювальна функція) [4, с.51]. Магістерська підготовка суттєво більш індивідуалізована і поглиблена у порівнянні з бакалавріатом. Вона передбачає не лише синтез і поглиблення раніше набутих знань, але й можливість здійснювати індивідуальну освітньо-наукову програму, під час якої розриваються креативні і когнітивні здібності магістранта, у тому числі і педагогічні. Нагальне завдання – виявити ці здібності, і в цьому, насамперед, має бути зацікавлений сам вищий навчальний заклад. Провідні професори та доценти, вказує В. В. Пономаренко, не з'являються раптово, вони поступово виховуються зі студентів, аспірантів чи асистентів на кафедрах і в наукових лабораторіях. Безперервність цього процесу забезпечує високий рівень відповідальності повсякденної праці всього професорсько-викладацького складу університету [11, с.12].

Зважаючи на достатньо нетривалий термін навчання в магістратурі, зміст та методика підготовки фахівців – майбутніх педагогів потребують удосконалення, впровадження інноваційних технологій та реалізацію у навчально-виховному процесі акмесинергетичного підходу. Саме цей підхід передбачає відкритість навчально-

виховного процесу, розвиток і застосування синергетичних уявлень про відкритість світу, цілісність та взаємозв'язок людини, природи і суспільства; постійний пошук та оновлення змісту освіти; зміну ролі викладача – перехід до спільних дій зі студентами у нових, нетривіальних ситуаціях, притаманних відкритому світу, що постійно змінюється. Для реалізації зазначених аспектів варто оптимізувати співвідношення практичної та теоретичної складових навчання магістрантів, вводити у навчально-виховний процес розв'язання педагогічних задач, моделювання педагогічних ситуацій, навчальні ділові ігри, ігрове проектування імітаційних вправ, тощо.

Відкриті педагогічні системи на основі синергетичних принципів мають властивість «вироснути», «вибудувати» в собі нові якості, у нашому випадку – це новий виток формування мотиваційної сфери майбутнього педагога. Мотивація на цьому ґрунті набуває особистісного смислу та значущості майбутньої педагогічної діяльності, сприяє перетворенню зовнішньо сформульованих цілей у внутрішні особистісні потреби та переконання.

До наступної педагогічної умови стимулювання мотиваційної справи майбутнього викладача вищої школи ми б віднесли реалізацію андрагогічної моделі організації навчання магістрів, тобто такої організації спільної діяльності учня і викладача, при якій, як вказує С. О. Сисоєва, : а) учень – дорослий у силу об'єктивних факторів відіграє провідну роль в організації процесу навчання, визначаючи разом з викладачем всі навчальні параметри процесу навчання : цілі, зміст, форми, методи та засоби навчання; б) викладач виступає як консультант, експерт з технології навчання, надаючи дорослому – учню допомогу в організації процесу навчання [13, с.314]. Заснована на таких принципах андрагогічна модель надає магістрантові можливість активно впливати на зміст, форми і методи навчання, адаптувати навчальний процес до своїх індивідуальних потреб і особливостей; створює передумови для розвитку в студента самостійного, творчого і відпові-

дального підходу до свого навчання, а отже сприяє його самопізнанню, саморозвитку, а відтак умотивовує готовність до подальшої педагогічної діяльності.

Одним із суттєвих стимулів формування мотиваційної сфери майбутнього викладача вищої школи є психологічна перебудова дій магістранта, його мислення і механізмів самореалізації. Адже, як показує практика, на широкий загал, наші студенти не вмотивовані вимагати щось більше, ніж те, що пропонує в їхньому навчанні вищий навчальний заклад, і, тим паче, не прагнуть знати понад те, що вимагають від них викладачі. Адже основним механізмом, який здатний рухати вищу школу в режимі саморозвитку, є взаємодія викладача й студента за умови, що студент прагне до більшого, ніж пропонує й вимагає від нього викладач. Ця умова є актуальною саме для майбутнього викладача вищої школи, який має бути завжди на крок попереду, як людина, яка має вчити інших, а отже має вчитися і прагнути самовдосконалення протягом всього життя.

Підводячи підсумки, ми робимо висновки, що формування мотиваційної сфери майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури набуває ефективності, якщо здійснюється відповідно до розроблених і обґрунтованих теоретико-методологічних засад, які розкривають напрями подолання протиріч в еволюції мотиваційної готовності до педагогічної діяльності магістрантів; враховує переваги навчання в магістратурі та реалізує андрагогічні принципи навчання магістрів. Психологічні аспекти усвідомлення майбутнім викладачем необхідності самоосвіти та саморозвитку умотивують подальшу професійну діяльність та розвинути творчий потенціал майбутнього педагога.

Література

1. Божович Л. И. Избранные психологические труды : Проблемы формирования личности/ Л. И. Божович. – М. : Международная пед. Академия, 1995. – 209с.
2. Виготский Л. С. Исторический смысл психологического кризиса /Л. С. Вигот-

- ский// Собр. соц. : в 6 т. — М. : Педагогика, 1982. — Т.1: Вопросы теории и истории педагогики. — С. 300.
3. Гребенюк О. С. Проблемы формирования мотивации учения и труда у учащихся профтехучилищ/ О. С. Гребенюк. — М. : Педагогика, 1985. — 151с.
 4. Дем'яненко Наталія. Інноваційні підходи до підготовки педагогічних кадрів/ Наталія Дем'яненко// Педагогічні науки. — 2012. - №54. — с.46 — 54.
 5. Євтушенко Ю.О. Синергетична концепція сучасної освіти /Ю. О. Євтушенко// Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. — 2011.-№8(219).Ч.1. — с.33-40.
 6. Манько В.М. Ступенева підготовка інженерів-механіків сільськогосподарського виробництва /В.М.Манько, В. В. Іщенко : Моногр. — К. : Науково-методичний центр аграрної освіти, 2005. — 506с.
 7. Маркова А. К. Формирование мотивации учения : Книга для учителя / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. — М. : Просвещение, 1990 — 192с.
 8. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий / К. К. Платонов. — М. : Высшая школа, 1981. — 175с.
 9. Побірченко Н.А. Розвиток освітологічної мотивації в психологічній освіті / Н.А. Побірченко // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. — 2012. — №1-2. — с. 37 — 40.
 10. Поляков А.О. Педагогічні умови мотивації професійного зростання студентів педагогічних університетів у процесі неперервної освіти. — автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. педагог. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Поляков Андрій Олександрович; Харків. Нац. пед. ун. — т ім. Г.С. Сковороди. — Харків, 2008. — 19 с.
 11. Пономаренко Володимир. Проблеми підготовки наукових кадрів /Володимир Пономаренко// Вища школа. — 2012. - №2. — с.7 — 19.
 12. Психологические основы формирования личности в педагогическом процессе : Пер. с нем. / Под ред. А. Коссаковски и др. — М. : Педагогика, 1981. — 224с.
 13. Сисоева С. О. Формування педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю: постановка проблеми і напрями її вирішення/ С.О. Сисоева// Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методологічного семінару. — К. : Педагогічна думка, 2009. — с. 310-321.
 14. Супрун М. В. Магістратура як форма підготовки високопрофесійних науково-педагогічних кадрів для ВНЗ України/ М.В. Супрун// Науковий вісник Волинського Національного університету імені Лесі Українки. — 2011. - №7. — с. 33-37 .
 15. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность/ Х. Хекхаузен : Пер. с нем. — СПб.: Питер; М. : Смысл, 2003. — 860с.
- Н. Г. Батечко**
РОЗВИТОК МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ
У статті розкрито особливості формування мотиваційної сфери майбутніх викладачів вищих навчальних закладів на етапі навчання в магістратурі. На акмесинергетичному підґрунті представлено методологічну основу розвитку мотиваційної сфери майбутнього педагога. Прослідковано процес стимулювання мотиваційної сфери магістрантів та педагогічні умови, які цьому сприяють. Проаналізовано переваги магістерських програм у формуванні умотивованої готовності студентів магістратури до педагогічної діяльності.
Ключові слова: мотивація, мотиваційна сфера, магістратура, педагогічна діяльність, акмесинергетичний підхід.
- Н. Г. Батечко**
РАЗВИТИЕ МОТИВАЦИОННОЙ СФЕРЫ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В УСЛОВИЯХ МАГИСТРАТУРЫ
В статье раскрыты особенности формирования мотивационной сферы будущих преподавателей высших учебных заведений на этапе обучения в магистратуре. На почве акмесинергетики представлено методологическую основу развития мотивационной сферы будущего педагога. Прослежен процесс стимулирования мотивационной сферы магістрантов и педагогические условия, которые этому

сопутствуют. Исследованы преимущества магистерских программ в формировании мотивированной готовности студентов магистратуры к педагогической деятельности.

Ключевые слова: мотивация, мотивационная сфера, педагогическая деятельность, магистратура, акмесинергетический подход.

N. G. Batechko

THE DEVELOPMENT OF THE FUTURE PEDAGOGUES' MOTIVATIONAL SPHERE DURING MASTERS STUDYING

The article reveals peculiarities in motivational sphere forming of future higher educational institution teachers during masters studying. On acmesinergetic basis the methodological ground of future pedagogue's motivation sphere development was represented. Examined the process of masters' motivation sphere stimulation, pedagogical conditions that help to do it. Examined the benefits of masters' programs in the formation of motivated students' readiness for pedagogical activity.

The future pedagogues' motivational sphere forming by magistracy obtains effectiveness if it realizes according to the elaborated and grounded theoretical and methodological principles that disclose the directions of the contradictions overcoming in the evolution of the motivational readiness to the postgraduates' pedagogical work; take into account the advantages of the studying in the magistracy; implement the andragogical principles of the postgraduates' education.

The psychological aspects of the awareness by future pedagogue the necessity of the self-education and self-development motivate the further professional work and develop the creative potential.

Keywords: motivation, motivational field, master studying, pedagogical activity, acmesynergetic approach.

Стаття надійшла до редакції 20.12.12

Рецензенти:

д. пед. н., професор Сисоєва С. О.

д. психол. н, професор Побірченко Н. А.